№ 51 ՈՒՐԲԱԹ ՄԱՐՏԻ 8

1902

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՈՒՐԲԱԹ ՄԱՐՏԻ 8 № 51

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ տօն օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մշակ. Երբ այդպէս—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Շամախու երկրաշարժը. Երկրաշարժից վնասվածների օգնութ. Նամակ Բաթումից. Նորերը...—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Պետերբուրգից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Մակու.

ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԲ ԱՅԴՊԷՍ

Մենք սովոր ենք մի նախատինք կարդալ մեր մատենագիրներին, թէ նրանք մեզ նկարագրել են կեանքի արտաքին երեւոյթները, քաղաքական ընդհարումներ, պատերազմներ ու ճակատամարտներ եւ չեն թողել մեզ համար յիշատակարաններ իրանց շրջապատող առօրեայ կեանքի մասին: Մենք չունենք տեղեկութիւններ, թէ ինչով էր ապրում ժողովուրդը, ինչ նիւթական եւ հոգեւոր կարիքներ, ուրախութիւններ եւ վշտեր ունէր նա, ինչ ընտանեկան եւ հասարակական յարաբերութիւններ էին ստեղծված մարդկանց մէջ, թէ քաղաքներում եւ աւաններում եւ թէ գիւղերում:

Մեր ձեռքը հասած յիշատակարանների հիման վրա մենք անկարող ենք պատկերացնել մեր ժողովրդի անցեալ կեանքը իր էական գծերով եւ այդ պատճառով անկարող ենք հասկանալ շատ պատմական երեւոյթներ մեր ժողովրդի անցեալ կեանքում:

Սակայն նոյն անտարբերութիւնը դէպի կեանքի կարիքները եւ առօրեայ հարցերը նկատվում էր եւ մեր նորագոյն կեանքի մէջ: Տասնիններորդ դարում, երբ սկսվեց մեր մէջ գործել տպագրական խօսքը, մենք դարձեալ շատ անուշադիր էինք դէպի կեանքի խնդիրները եւ չէինք զբաղվում նրանց լուրջ ուսումնասիրութեամբ եւ մըշակութեամբ: Եւ միայն վերջին քառորդ դարում մենք սկսեցինք փորձեր անել մօտենալու կեանքին եւ աշխատելու նրան ըմբռնել, հասկանալ եւ գիտակցութեամբ դէպի նա վերաբերվել:

Ներկայումս, երբ այդ գիտակցութիւնը պէտք է աւելի խոր արմատներ ձգած լինի մեր հասարակութեան շրջանի մէջ, մենք դարձեալ չենք նկատում բաւարար եւ ընդարձակ գործունէութիւն: Ոչ ոք չէ ցանկանում իջնել դէպի ժողովրդական կեանքի աշխարհը եւ գործել այդ աշխարհի համար: Բազմաթիւ ժողովրդական ցաւեր եւ կարիքներ սպասում են գործողների, իսկ մեր ինտելիգենտ դասակարգը բաւականանում է միայն ընդհանուր խօսքերով եւ բացագանչութիւններով:

Այն սխալը, որ անում էր գրողը եւ բանիմաց դասակարգը անցեալում, նոյնը շարունակվում է եւ մեր օրերում: Մեր ինտելիգենտ ոյժերը դեռ չեն ոգեւորվել երկրի եւ ժողովրդական շահերի համար գործնականապէս աշխատելու գաղափարով: Ժամանակն է:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՇԱՄԱԽՈՒ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ
(Նամակ Շամախուց)

Այսօր չորրորդ օրն է, ինչ մեր քաղաքում գտնվում է Թագաւոր Կայսրի ֆլիգել-ադիւտանտ իշխան Օբօլենսկին: Հէնց եկած օրից իշխանը, առաւօտեանից մինչեւ երեկոյ, անընդհատ աշխատում է աւերակ դարձած քաղաքի խղճուկ բնակիչներին մի կերպ պատսպարելու այս ձմեռային ցուրտ եղանակներից: Կարծես բնութիւնն էլ հակառակվել է այդ խեղճերին, շարունակ կամ ձիւն է կամ սաստիկ հիւսիսային ցուրտ քամի, կամ թանձր մառախուղ եւ անձրեւ: Մինչեւ իշխանի գալը բնակիչների աղքատ մասի համար վրաններ էին սարքած երկու տեղ քաղաքի ծայրերում, սակայն փետրվարի 27-ի սաստիկ քամու ժամանակ այդ վրանների մեծ մասը պատառոտվել էր եւ մարդիկ մնացել էին բաց օդի տակ: Իշխանը, տեսնելով այդ, իսկոյն եւ եթ կարգադրեց տախտակի ժամանակաւոր բնակարաններ կառուցանել քաղաքում եղած փայտեղէններից: Այդպիսի փայտի իւրաքանչիւր սենեակը նստում է 40—45 րուբլի: Երկու օրվայ ընթացքում իշխանի կարգադրութեամբ շինվեցին 47 տախտակի սենեակներ եւ այնտեղ տեղաւորեցին ամենաչքաւոր բնտանիքներին: Իշխանը հեռագրով պահանջեց Բագուից առ այժմ 25,000 հատ տախտակ, որից կարելի կը լինի շինել մօտ 410 տներ:

Քաղաքի ունեւոր բնակիչները իրանց համար արդէն մի կերպ տեղաւորվել են, բայց դրականապէս ոչինչ չեն կարողանում ձեռնարկել, որովհետեւ չէ որոշված՝ արդեօք քաղաքը պէտք է մնայ առաջվայ տեղը, թէ պէտք է տեղափոխվի վերեւի մասը: Նիստի ժամանակ պ. գաւառապետը այդ հարցի առիթով յայտնեց, թէ վերեւի մասում քաղաքի հողը չի բաւականանայ, եթէ ստորին մասի բնակիչներին տեղափոխեն այնտեղ: Այդ խնդիրը իսկապէս շատ լուրջ խնդիր է, որը հազիւ թէ կարելի լինի շուտ լուծել. նա կապված է բազմաթիւ թէեւ մանր, բայց լուրջ խնդիրների հետ, գլխաւորապէս հողային սեպհականութեան խնդրի եւ այն ձեւի հետ, թէ ինչպէս պէտք է կատարվի: Ասել թէ ստորին մասը աւելի վնասվել է այն պատճառով, որ գտնվում է ստորոտում եւ փխրուն հողի վրա—աւելի քան անհեթեթութիւն կը լինի, որովհետեւ բազմաթիւ գիւղեր, որոնք գտնվում են սարոտ տեղերում, աւելի են վնասվել քան նոյն իսկ քաղաքը: Մի փաստ է աչքի ընկնում,—բոլոր քարէ տները թէ վերեւի եւ թէ ներքեւի մասերում կամ բոլորովին քանդվել են, կամ թէ այն աստիճան վնասվել, որ ապրել անկարելի է նրանց մէջ: Այդպիսի տները կազմում են մօտ 95% տների ընդհանուր թւի: Աղիւսից շինած տները համեմատաբար քիչ են վնասված, իսկ շատերը նոյն իսկ անվնաս են մնացել, իսկ փայտէ տները համարեա թէ անվընաս են մնացել. վնասվել են միմիայն այդպիսի տների մէջ վառարանները: Ուրեմն մեզ մնում է ասել, թէ ապագայում, եթէ կառուցվեն այդ տները, ժողովրդի շահերի տեսակէտից անպայման հարկաւոր է փայտեայ տներ: Բայց որովհետեւ փայտեղէնը մօտակայ անտառներից հազիւ թէ կարելի լինի ստանալ, ուստի խնդրվեց պ. իշխանից, որ խնդրամատոյց լինի Թագաւոր Կայսրի առաջ, որպէս զի փայտեղէնը ստացվի Ռուսաստանի պետական անտառներից: Իշխանը խոստացաւ, սակայն խնդրեց մի զեկուցում ներկայացնել այդ մասին իրան—արդեօք ինչպէս կարելի կը լինի կազմակերպել այդ գործը:

Շամախին բնութեան կողմից բաւական հարուստ է: Եթէ այսօր նրա արդիւնաբերութիւնը չէ զարգանում զգալի կերպով, ինչպէս իրօք կարող էր լինել, դրա գլխաւոր պատճառը այն է, որ նա կտրված է գլխաւոր առեւտրական կենտրոններից. նա չունի ճանապարհներ: Քիւրդամիրից մինչեւ Շամախի խճուղի շինվում է աւելի քան 15 տարի եւ մինչեւ այժմ դեռ չէ վերջացած, երկաթուղու գծից նա 72 վերստ հեռաւորութեան վրա է գտնվում: Եթէ միացնել այդ քաղաքը երկաթուղու գծի հետ, այն ժամանակ շատ կարճ ժամանակամիջոցում Շամախին կենդանութիւն կը ստանայ: Շամախու կօմիտէտի անդամ պ. Ն. Աբէլեանը նիստի ժամանակ ասաց, թէ այդ օգնութիւնը կը լինի ամենակարեւորը եւ հիմնականը, որ միջոց կը տայ բնակիչներին աղքատների շարքը ընկնելուց ազատվել: Իշխանը նոյնպէս խոստացաւ այդ մասին զեկուցանել Թագաւոր Կայսրին: Իշխան Օբօլենսկու պարզութիւնը եւ մատչելիութիւնը միանգամայն գրաւել է բոլորին: Ամեն օր պտտում է քաղաքի բոլոր մասերը, լսում ժողովրդին անմիջապէս, հարց ու փորձ անում եւ զանազան կարգադրութիւններ անում: Հարազատ հօր պէս խնամում է բնակիչներին եւ այսօր նա այն աստիճան վայելում է ժողովրդի սէրը եւ համակրանքը, որ նրա անունով երդվում են ամենքը: Ժողովուրդը ոգեւորված այս կամ այն գործին է ձեռնարկում, արդէն բազարում բազմաթիւ խանութներ կարգի են բերել եւ սկսվել է առեւտուրը: Մինչեւ այժմ քաղաքում բնակիչներին տուած է մօտ 22,000 րուբլի եւ ենթադրվում է տալ 40,000 րուբլի. գիւղերում բաժանված է 5700 ր. եւ ենթադրվում է մօտ 35,000 րուբլի տալ, դիակներ հանելու վրա ծախսված է 2000 րուբլի, ճանապարհածախս քաղաքից դուրս գնացողներին—7500 րուբլի, զանազան ծախսեր եղած են մօտ 4800 րուբլի:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԱԿՈՒ

Մակուն ընկնում է Պարսկաստանի հիւսիսարեւմտեան ծայրը՝ փոքր Մասիսի ստորոտից դէպի արեւելք ու հարաւ, մօտաւորապէս 130 քառակուսի վերստաչափ տեղ, ռուսաց ու տաճկաց սահմաններին կից:

Մակվայ շրջանը հաշւում է երեք հարիւրից աւելի գիւղեր, որոնք պատկանում են տեղական խաներին: Դիրքը լեռնային է ու քարոտ եւ տեղ տեղ դաշտային, օդ ու ջուրը բարեխառն են, ունի եւ հանքային սառն ու տաք ջրեր:

Բնակիչները մեծ մասամբ Թուրքեր են (ոչ պարսիկներ, այլ Թաթարներ) կան եւ քրդական ցեղեր ու ամենափոքր մասը—հայեր: Թուրքերի մի մասը վերաբերում են Ալի Ալլահի աղանդին—(Ալին իբրեւ Աստուած ընդունող), տեղացիները ասում են սրանց գարակոյունցիք—սեւ ոչխարներ:

Քրդերը բաժանվում են մի քանի գլխաւոր աշիրաթների (ցեղերի), որոնց գլխաւորներն են—ջելալցիք, միլանցիք, բռուկցիք, հայդարանցիք, մօսկցիք եւ այլն եւ այլն:

Մակու կառավարվում է տեղական խաների ձեռքով, ամեն մի գիւղ իր խանն ունի, իր աղան ունի. դրանցից ամենից շատ գիւղեր ունեցողը Թէյմուր խանի որդի Մուրթզայ ղուլի խանն է—Մակուայ արդի դատաւորը. տեղացիները Սարդար կամ Իքբալ Իւլ Սալթանէյ անուն են տալիս: Կան եւ սրանից անկախ խաներ, որոնք պաշտօնական յարաբերութիւններ ուղղակի Խոյի եւ Թաւրիզի հետ ունեն: Միայն Թէյմուր խանի օրով ու նրա ճնշումովն էր, որ բոլոր խաները հնազանդվում էին նրան եւ պարսից կառավարութիւնը միմիայն Թէյմուր խանին էր ճանաչում կառավարութեան ներկայացուցիչ ու սահմանապահ: Բայց նրա մեռնելուց յետոյ ամեն բան փոխվեց, այլ եւս այնտեղ կամքի ոյժը գործ չը տեսաւ, միայն թուամններն էին, որ մէկը միւսին գերազանցում էին: Դրանց մէջ Թէյմուր խանի որդին, Մուրթզայ ղուլի խանը, իր մեծ հարստութեամբ գերազանցեց բոլոր խաներին, դատաւորութիւնը ստացաւ ու հօր ժառանգորդ եղաւ: Դրանով էլ նա իր հօր դիրքը չունեցաւ՝ չնորհիւ իր թուլասիրտ ու վախկոտ բնաւորութեան. որքան էլ պարսից կառավարութիւնը լիազօրութիւն տուեց ու աջակցեց նրան շատ խնդիրներում, բայց էլի հինգ տարվայ ընթացքում, որ Մուրթզայ ղուլի խանը դատաւոր է եղել, չը կարողացաւ վերջ դնել նրանց որ եւ է երկպառակութիւններին. տիրում է շարունակ խռովութիւն եւ շարունակ յուզում, հանգստութիւն ու ապահովութիւն չը կայ այնտեղ, միշտ յաղթողը թալանողն է:

Անցեալ տարի մի քանի ամիսներ խաղաղ ժամանակներ ունեցաւ Մակուն, երբ արդէն Մուրթզայ ղուլի խանը բացակայ էր, արտասահման էր գտնվում իր հիւանդութեան պատճառով: Որքան էլ խաղաղ ասենք այդ մի քանի ամիսների համար, բայց էլի խաները հանգիստ չը մնացին, իրանց սովորական խառնակութիւնը սարքեցին, Մակվում տիրեց յուզում ու իրարանցում: Սարդարի քրոջ որդի—Իգզալ խանի ու Մահմադ փաշայի *) նոքարների (ծառաների) մէջ պատահած փոքրիկ վէճի առթիւ, անմիջապէս զէնքի կանչեցին իրանց ամբողջ սարբազներին—ռայեաթներին. երկու կողմից դիրքեր բռնեցին ու ճանապարհները փակեցին մէկը միւսի դէմ:

Տարի չէ լինում, որ խաները մէկ մէկի դէմ չը կռուեն, եղբայրը եղբօր, հայրը որդու դէմ. զինվում են փոքր խնդրի համար. այս կրիտիքական դրութիւնը տեւում է շաբաթներ ու երբեմն եւ ամիսներ. ամեն մի րօպէում սպասվում է սաստիկ պայթում—ընդհարում—մի եւ նոյն ժամանակ զգուշանում են պարսից կառավարութիւնից ու աշխատում են անընդհատ հեռագիրներ տեղալ Խոյ եւ Թաւրիզ իւրաքանչիւրը իրան արդարացնելու համար: Մակվում ոչ հեռագրաթել կայ եւ ոչ էլ պօստ. իւրաքանչիւրը իրան յատուկ սուրհանդակներով—երբեմն էլ սարբազներով շրջապատված—տեղեկագիրներ է հասցնում Խոյ. պատահում են շատ անգամ երկու կողմի սուրհանդակների մէջ ընդհարումներ, իւրաքանչիւրը աշխատում է մէկը միւսի դէմ եղած մեղադրանքը շուտ հասցնել. ի հարկէ այսպիսի դէպքում խորամանկ ու փողատէրը աւելի գործ է տեսնում: Այս սպառողական դրութեան միջոցին իւրաքանչիւր հակառակորդ վնասում է միւսին՝ թալան բերելով կամ ցանքսերը աւերելով. գերի են տանում իրարուց, չարչարում են, կողոպտում են, բանտարկում են, սոսկալի տանջանքներ են տալիս ռայեաթին—ժողովրդին. խեղճ ժողովուրդը ամեն մի կերպ տուժում է—մինչեւ վերջապէս, հասնում է պարսից մէմուրը—պաշտօնեան, որոնք գալիս են Թաւրիզից կամ Խոյից ու վերջ են դնում նրանց վէճերին, ու մէկ կամ միւս կողմից աւելի ճառմայ (տուգանք) առնելով վերադառնում է իրանց տեղերը: Այս պարագային էլ խաների մէջ տաք մրցում կը լինի, իւրաքանչիւր հակառակորդը կաշխատի միւսին աւելի տուժել տալ, այդ կը մնայ մէմուրի ճարպիկութեան եւ խորամանկութեան. թէ որքան փող է դուրս բերում—միայն Ալլահն է իմանում, միայն թէ հազար թումանից պակաս չէ: Այս միջոցը բաւական է Մակուայ խաների նիւթական դրութիւնը քանդելու. բարոյականը արդէն բացակայ է եւ չը կայ. իրանք էլ քանդվելուց շատ հեռու չեն, հետզհետէ բաժանվում են. այդ էլ այս մի քանի տարվայ նիւթական դրութիւնն էր ստիպեց, ինչ որ շահել էին, ինչ որ պահեստի ունէին՝ գնաց... թալանվեցան. այդ էլ շնորհիւ իրանց երկպառակութիւնների է այժմ միայն Թէյմուր խանի որդի Մուրթզայ ղուլի խանի մօտ կարծվում է, որ պատրաստի փող կայ: Խաների նիւթական նեղ դրութիւնը ստիպում է նրանց (էլ ուրիշ ճար չունեն) ռաեաթների վրա նոր տուրքեր աւելացնել—երբեմն էլ թալան անել:

Մակվում թալանի ու կողոպուտի միջոցներ շատ են. այդ բանը կախում ունի խաների կամքից, ամբողջ օրը պարապ են անցկացնում ու այդպիսի ժամանակներ միմիայն մտածում են զինվելու, փողի ու թալանի մասին. երկու ռայեաթների անհամաձայնութիւնից օգտվում է ինքը խանը, ռայեաթների մէկ կամ միւս կողմը թալանում է ի պատիժ նրանց...

Իւրաքանչիւր խանը բռնի կերպով իր ռայեաթներին հրացան է առնել տալիս, ամեն մի տուն մի զինուոր տալու պարտական է. ձի, հրացան ու իրան պիտոյքները ինքը զինուորը իր ծախսով է գնում եւ խանը ոչ մի կերպ չէ մասնակցում նրանց. միայն կռւի ժամանակ՝ էն էլ հազուադէպ դէպքերում—խանը մասնաւոր ուտեստ կը բաժանէ եւ ձիերին գարի կը տայ, երբեմն էլ կը բաժանէ իր ունեցած սեփական զէնքը... Խեղճ ռայեաթ ամեն մի կեր-

*) Սարդարի հօր եղբօր որդին ու փոխանորդ նրա բացակայութեան ժամանակ:

Նահանգական կոմիտէտը դժուարութեամբ է փող ուղարկում, թէպէտ նուիրատուութիւններ շատ են եղած, որովհետեւ գաւառականը մինչեւ այժմ հաշիւ չէ ներկայացրել։ Ուրիշ կերպ էլ չէր կարող լինել, որովհետեւ կոմիտէտի անդամները առաւօտից մինչեւ երեկոյ զբաղված են օգնութեան գործով, իսկ երեկոները նիստերը շարունակվում են մինչեւ գիշերվայ 12-ը։ Սրանից յետոյ այդ մարդկանց ստիպել զանազան գրագրութիւններով զբաղվել, այդ անհնարին կը լինէր։ Նահանգական կոմիտէտը թոյլատրել է առանձին մարդիկ ունենալ գրագրութեան համար։ Գործունէութեան մէջ աւելի աչքի են ընկնում Բագուից եկած թէ թուրք եւ թէ հայ երիտասարդները։ Տեղական տարրի մէջ նկատվում է մի տեսակ թմրութիւն եւ բաւական նեղ եւ թայֆայական աշխարհայեցողութիւն, որ, խոստովանվում եմ, շատ վատ տպաւորութիւն թողեց մեզ վրա։ Այդ տեսակէտից մենք կարծում ենք, որ աւելի լաւ է Բագուի կոմիտէտը մտածէ նոր եւ թարմ ոյժեր ուղարկել Շամախի գործելու համար, ի նկատի առնելով, որ այդ մարդիկ լայն աշխարհայեցողութեան տէր լինեն եւ ոչ նեղ։ Վնասված գիւղերը ցուցակագրված են եւ որոշած նրանց վնասի չափը։ Փողեր այն տեղերում եւս բաժանվում են, սակայն գիւղական տանուտէրերի կողմից բաւական անբարեխղճութիւն է նկատվում։

Կոմիտէտը, ներկայութեամբ իշխան Օբօլենսկու, որոշեց վերստուգել այդ ցուցակները։ Այսօր այդ նպատակով իշխանը ինքը գնացել է Մէյսարի, Խնալի, Աղաբէգլի գիւղերը, հետը տանելով բացի պաշտօնական անձնաւորութիւններից նաև կոմիտէտի անդամներից պ.պ. Աբէլեանին եւ Ամիրջանեանին։

Իսկ ինչ վերաբերում է քաղաքային բնակիչների ցուցակներին, այդ վերստուգվելուց յետոյ նորից պէտք է նայէ գաւառապետը։ Որովհետեւ քաղաքի աղաախկանները, որպէս զի չը թշնամացնեն իրանց թաղերում ապրողներին, ստիպված են եղել չափազանցութիւններ անել վնասների վերաբերմամբ։

Մինչեւ հիմնա կարող էին պատահել այդպիսի բաներ, որովհետեւ մարդիկ աշխատել են մի կերպ սկզբնական օգնութիւն հասցնել, որ նրանց ազատեն մահից։ Իսկ այժմ գործը աւելի կանոնաւոր կը գնայ։

Կրկնում ենք, գործող անձանց մեծ պակասութիւն է, չը նայելով որ տեղական կոմիտէտի անդամները շատ եւ շատ են։

Ֆ. Մարգանեան

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՑ ՎՆԱՍՎԱԾՆԵՐԻ ՕԳՏԻՆ

Երկրաշարժից վնասվածների օգտին ստացանք հետեւեալ նուիրատուութիւնները.

Թ ի ֆ լ ի ս ո ւ մ՝ Աբէլ Ամիրաղեանից, 10 ր.։ Ս ա մ ա ր ղ ա ն դ ի ց, տիկին Վ. Մխիթարեանից, 52 ր. 68 կ., որ նուիրել են հետեւեալ անձերը. տ. տ. Օ. Ղազարեան 6 ր., Ա. Սայխամեան եւ Ե. Սայխամեան 5-ական ր., Ն. Տէր-Յովհաննէսեան 4 ր., Ն. Բաղրեան, Լ. Սլիեանեան, Փ. Սրթարեան, Մ. Աւագեան, Ի. Ուրէկլեան, Օ. Տէր-Ստեփանեան եւ Վ. Մխիթարեան 3-ական ր., Ս. Բէկզուլեան, Գ. Ռափայէլեան, Ն. Աղբարեան, Ա. Ցարութիւնեան 2-ական ր., Ն. Մարտիրոսեան, Ն. Խաչատրեան, Ն. Ալթունեան եւ օր. Սաթինիկ Տ.-Ց—ց 1-ական ր.։ Այդ գումարից վճարված է պօստի ծախս 33 կ.։ Գումարն է 58 ր. 62 կ.։

Ընդամենը 62 ր. 68 կ., իսկ նախկին ստացվածների հետ միասին 6049 ր. 25 կ.։

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

Մարտի 4-ին

Մեր գաւառը ծածկվեց ձիւնով։ Ձմեռը կարծես նոր է սկսվում իր բոլոր արհաւիրքներով։ Դեկտեմբերը, յունվարն ու փետրվարը կատարեալ գարնանային ամիսներ էին։ Մարտը կարծես ուզում է բնութիւնից նրանց վիճակված դերը ինքը խաղալ։ Փետրվարի վերջերին իսկական գարնան հոտ էր բուրում. ծառերը ծաղկել էին, դաշտերը կանաչ շղարշով ծածկվել էին սկսել. թէ քաղաքի այգիներում եւ թէ գիւղերում սկսվել էին արդէն գարնանային սովորական աշխատանքները։

Գիւղացին իրան ազատված էր զգում ձմեռվայ իր ամենագլխաւոր հոգսից, տաւարին «ապուր» մատակարարելուց, որը նրա համար նոյնչափ էական է, ինչքան իր ու իր ընտանիքի կերակրվելը։ Եթէ տաւարի ապուրը սպառվել է, մարագում էլ ոչինչ չը կայ, իսկ արոտատեղիները դեռ եւս ծածկված են ձիւնով, ինչպէս է այժմ, դա մի աղէտ է գիւղական կեանքում, աղէտ, որը սովից պակաս դժբաղդութիւն չէ իր կորստաբեր հետեւանքներով։ Մինչեւ դաշտերը կանաչելը մեր գիւղացին դեռ շատ պէտք է իր սեւ օրը անիծէ ու Աստուած կանչէ։ Բնութեան պատուհասներից առաջ եկած չարիքների դէմ նա ուրիշ միջոց չունի. դարեր շարունակ իր վիճակը խ ե լ ա ց ի միջոցներով բարւոքելու մէջ նա մի անզօր, սրբերին ապաւինող մի անօգնական էակ է եղել միշտ, այսօր էլ նոյնն է, ինչ որ էր մի քանի դար առաջ ու դեռ շատ երկար ժամանակ, խարխափելով անթափանցելի խաւարում, կը շարունակէ մնալ նոյն տխուր ու անյուսալի վիճակի մէջ։ Մեր գիւղացին իր յամառ աշխատասիրութեամբ հանդերձ շատ անհոգ է ու անփոյթ։ Նա գիտէ, որ իր առաջին միշտ սեւ օր կայ կանգնած, բայց երբ նրա ուշադրութիւնը դարձնում էք այդ սեւ օրի վրա ու առաջարկում միջոցներ ձեռնարկել արհաւիրքների դէմ կռւելու, նա պատասխանում է՝ «Աստուած ողորմած ա, մի հանգաւ եօլա կը գնանք»։

Ամառվայ գեղեցիկ օրերին, երբ բնութիւնը իր առատաձեռնութեամբ լցնում է դաշտ, սար ու ձոր ամեն տեսակ բարիքներով, առաջարկում էք գիւղացուն ձմեռվայ համար պաշար պատրաստել խնամքով ու առատ, գաղտագողի չարածացնել համայնական խոտհարքները, որոնցից նրան եւս որոշ բաժին է հասնում, իր հախիրը պահել այնպիսի տեղերում, որտեղ խոտ չէ հնձվում, բայց արածելու համար կայ առատ ու անսպառ խոտ, նա պատասխանում է՝ «Աստուած ողորմած ա. թող հմի մի լաւ ուտեն, միս անեն, ձմեռս էլ մի հանգաւ եօլա կը գնանք»։ Խոտհարքներ արածացնելը ու այդպիսով ձմեռվայ պաշարների նուազեցնելը մեր գիւղերում ամենասովորական ու ամենատարածված երեւոյթ է։ Գիւղացին արածացնում է խոտհարքի ամենաընտիր տեղերը, երկիւղ կրելով, որ մի գուցէ այդ ընտիր տեղերը բաժանելիս իրան չընկնեն, այլ ուրիշի, ուստի լաւ է համարում արածեցնել, ոտի տակ տալ ու փչացնել, որ ոչ իրան ընկնեն, ոչ ուրիշին։ «Թող համ նա մաղբուն մնայ, համ ես. ով ա գիտում, էս կտորը ում ա ընկնելու. ինչու նա չահվի, ես զրկվեմ. լաւն էն ա ես հմի իմ բանը տեսնեմ ու մի լաւ արածացնեմ տաւարս»,— դատում է կարճատես անուղղելի գռեհիկը։

Խոտհարքներ արածացնելուց ամեն տարի ծագում են բազում գանգատներ թէ գիւղական եւ թէ ընդհանուր դատարաններում. տալիս են տուգանքներ, բայց դարձեալ չեն խրատվում, չարիքը արմատախիլ չի լինում։ Ասում էք գիւղացուն, որ իր արտն ու այգին լաւ մշակէ, իր գոմերի առաջին կիտված բնակարանների անմաքուր օդը աւելի եւս ապականող աղբի բլուրներն ու լեռնաշղթաները կրէ այնտեղ, խառնէ հողի հետ, այդպիսով պարարտացնէ նրան, որը նրան այն ժամանակ տասնապատիկ աւելի արդիւնք կը տայ, եւ նա սեւ օրի ճանկերում այնքան էլ չի տանջվիլ, լսում էք այսպիսի պատասխան. «Է քու աղբաթը խէր ըլի. առաջվանի, մեր պապերի ժամանակ, որ տափերը փէյինել չեն, ինչու նրանց բերքին էլ տուտը—պուճախ չի ըլել, ամբարներում տեղ չի գտընվել։ Աստուծու մտքումը որ ըլի, առանց փէյինելի էլ տասնապատիկ կը տայ. լոխ նրանից ա կախված. նա ողորմած ա. որ ոչինչ էլ չը տայ, էլի մի հանգաւ եօլա կը գնանք»։

Ասում էք գիւղացուն, որ իր արտերը տակից հնձի, արշինաչափ ծղոտ չը թողնի արտում, որը զուր փչանում է ու կորչում ու որից նա կարող է դարմանի առատ պաշար պատրաստել ձմեռվայ համար ու ապուրը սպառվելու դէպքում էլ լաց ու կոծ չը բարձրացնել, նա դարձեալ պատասխանում է՝ «Ադա, Աստուած ողորմած ա, տնաշէն, հօ կոտորվել չենք. մի հանգաւ եօլա կը գնանք էլի։ Հմի մաջալը որտեղից ա, որ ես գնամ ծղոտ հնձեմ»։ Իսկ երբ ձմ... դուռը պատում է ու ապուրը պակասում, ... իր գլուխը ծեծում է փոշմանելուց, թէ ին... ամառը «ծղոտ» չը հնձեց։

Ասում էք գիւղացուն, որ անհրաժեշտ է ... սարական շտեմարան ունենալ, առատ տարի... հաց ամբարել, որ պակաս տարիները ... դուռը չընկնի, վաշխառուների ձեռքում ... չը դառնայ, չը սովի, չը տանջվի ու ... արտասուք թափի, նա էլի ծոծրակը քո... պատասխանում է՝ «Աստուած ողորմած ա ... հանգաւ եօլա կը գնանք։ Եթէ հաց ամբար... մեր զուրգերը (կեղեքիչները) կուտեն ու ... մենք սոված կը մնանք»։

Եւ այդպիսով մեր գիւղացին, չը նայած ... աշխատասիրութեան, զուրկ է մարդավայել ... րուստից. նա ոչ թէ ապրում է, այլ «մի հ... գաւ եօլա է գնում» ու աղէտի օրը, որը ... մասամբ նրա շնորհով միշտ անպակաս է ... կեանքից, անիծում է իր դառը վիճակը ու ... կնքից, միմիայն երկնքից իր համար փրկութ... սպասում։

Ստ. Տէր-Աւետիքեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երէկ, մարտի 7-ին, Կարսի երկաթուղ... բեկոյեան գնացքով, ամենայն հայոց Վեհա... կաթողիկոսը ուղեւորվեց Թիֆլիսից Էջմի...

Հայ գաղթականների վերաբերմամբ տեղ... նեցած Բարձրագոյն հրամանի հիման վրա ... լիսի նահանգապետը առաջարկեց Թիֆլիս ... ղաքի ոստիկանապետին եւ գաւառապետներ... 1) կանչել բոլոր հայ գաղթականներին ... կանական վարչատները այս մարտ ամսի 12... 2) ցուցակագրել նրանց եւ առաջարկել ... ռուսահպատակութիւն ընդունել եւ կամ վե... դառնալ Թիւրքիա. նրանց ցանկութիւնն ... նալու համար տալ երկու շաբաթ ժամա... 3) մարտի 26-ին կազմել ցուցակներ այն ... ձանց անուններից, որոնք կամենում են ռու... հպատակութիւն ընդունել. 4) ապրիլի 2... երդուեցնել բոլոր գաղթականներին, որ... ցանկութիւն կը յայտնեն ընդունելու ռուսահպ... տակութիւն. Թիֆլիսի գաղթականներին եր... դուեցնել Վանքի մայր եկեղեցում. 5) մինչ... յուլիսի 1-ը բոլոր գաղթականներին իրա... է տրվում անդամ գրվել այն տեղերի ... տու հասարակութիւնների, ուր եւ կամե... են. քաղաքային հասարակութիւնների ան... գրվելը կատարվում է ոստիկանական վար... թիւնների միջոցով, իսկ գիւղական համայ... ների անդամ գրվելու համար անհրաժեշ... ձեռք բերել այդ համայնքների համաձայն... թիւնը. 6) այն գաղթականներին, որոնք ... կութիւն կը յայտնեն տեղափոխվելու Ռուս... տանի ներքին նահանգները, իրաւունք կը ...

պով տանջվում է, տալով այդ խաների ձեռք իրանց աշխատանք, տուն ու տեղ եւ մինչեւ անգամ կեանքը. նրանք վարվում են իրանց րայեաթների հետ, ինչպէս որ կամենում են—ծեծում են, թալանում են, պահում են, կամ քշում են, (րայեաթ—ժողովուրդը իրան սեփական հող չունի, հողերը բոլորն էլ խաներինն են). հերիք է, որ մի փոքր դէպքում րայեաթներից որ եւ է մէկը վիրաւորէ իր խանին կամ որ եւ է մի փոքր բանի մէջ ընդդիմանայ, էլ վայ եկաւ ու տարաւ նրան, անմիջապէս հրաման է լինում՝ տուն տեղ թալանում են, գրաւում են ամեն ինչ ու գոյք, ու հազար տեսակ օյիններ գլխին բերելուց յետոյ տուն տեղից դուրս են հանում։ Եթէ չուզենայ հանել, այն ժամանակ միայն կը կողոպտէ, կը չարչարէ եւ կը բանտարկէ—այսպէս խեղճ րայեաթը ստիպված է իր վախից իր խանի—աղայի ամեն մի հրամանը կատարել, գործի, աշխատանքի ժամանակ թողնում է իր լուծը դաշտում ու հրացան վեր առած գնում է սպասելու խանի հրամանին, էլ Աստուած է իմանում թէ երբ է ազատվելու, ցանքն ու վարն էլ տեղն ու տեղը կը փչանայ արդէն։

Պարսկաստանում—Մակվում մի աշխատող է, տասը զուցէ աւելի ուտող է լինում, խաներ ու նրանց հետեւորդները բոլորն էլ ուտողներ են—ձրիակերներ. տեղական ձրիակերներից շատ տասնեակ փախստականներ կան, որոնք բոլորն էլ թուրքեր են, որ զանազան պատճառներով փախել եկել են այստեղ, որ ապրում են ամեն մի խանի մօտ. դրանք մեծ համարում ունեն իրանց խաների մօտ, ամեն մի խանը իր կաչախին պահում է, պաշտպանում է նրա համար, որ որ եւ է մի դէպքում ուղարկէ սրա նրա սահմանում աւրշտկելու, թալան բերելու, սպանել տալու եւ այլն։ Դրանց գործը միմիայն գողութիւնն է եւ աւարել. Մակուայ գողեր—կաչախներ են, տեղացիներն էլ ընկեր են դրանց, ասպատակում են Ատրպատական, Երեւանեան նահանգի եւ Թուրքեստանի մի քանի գաւառներ։ Դրանք գնում են մեծ ճանապարհների վրա, թափառում են երկար ժամանակ, կարաւան են թալանում ու բերում են, գիւղեր եւ քաղաքներում գողութիւններ են անում... Այդ գողերը բաժանվում են առանձին առանձին խումբերի, բացի խաների իրանց ունեցած ասպատակող խումբից կան եւ գիւղերում առանձին խումբեր, որոնք դրացի, գիւղացիներից են գողանում եւ թալանում դրացի գիւղեր են ասպատակում։ Այսպէս այդ գիւղերի բուն—Մակուն ու նրա շրջանը օր չէ լինում որ գողութիւն չէ լինում. օր չէ լինում, որ կռիւ չէ լինում ու շատ անգամ էլ մարդասպանութիւն—վայը խեղճերին է եկել։ Մակուայ գողերը տարի չէ անցնում, ամիս չէ անցնում, որ մի որ եւ է գաւառից թալան չեն բերում. գնում են թափառում են Թաւրիզի, Մարանդի, Ուրմիայի, Խոյի շրջաններ պատահած կարաւան, պատահած ճամփորդին սպանում, կողոպտում ու բերում են։ Գայլերի անունն է եղած, բայց աղուէսները աշխարհ են քանդում, այդ աղուէսները մակուեցիներն են. կարելի է ասել, որ ոչ մի տեղ չը կայ այնքան գող, որքան Մակուում կայ. այդպէս էլ Մակուից՝ շատ քիչերն են եղել այն ճամբորդներ, որ չեն թալանվել կամ սպանվել, հազարաւոր գաղթականներից հազիւ մի քանիսը ազատված լինեն, բոլորն էլ կողոպտվել են։ Անխտիր կերպով կողոպտվում է այդտեղ ամեն մի մարդ, երբ չունի որ եւ է խանից թուղթ, կնիք, կամ զինւոր եւ այլն։

Օր չի լինում, որ Մակվայ այս ու այն խանի մօտից պարսիկ մամուրը պակաս լինի—Մակուից է անցկենում Տրապիզոնից դէպի Թաւրիզ տանող ճանապարհն—եկող գնացող ուղտի կարաւան, դէպի Բայազիդ գնացող քուրդն էլ անցնում է Մակվայ շրջանից. ոչ մի ժամանակ չի եղել, որ դրանք առանց վնասի անցնեն այդ ճանապարհներից. ուղտապաններին միշտ թալանում են, միշտ գողանում են. տեղական ասպատակ խմբերից զատ եւս պակաս չէ Տաճկաստանից եկող քրդական ջ ա ռ թ ը, որոնք Դահար խանի սպանվելուց յետոյ գալիս են յաճախ, համարձակ ու աւելի մեծ խմբով։

Իւրաքանչիւր խանը իր սահմանն ունի, իր սահմանից դուրս պատահած որ եւ է դէպքին պատասխանատու չէ. պարսիկ կառավարութիւնն էլ շատ բան քննել չի ուզում, որի սահմանում որ պատահել է թալանը—վնասը, այնտեղի խանին յանցաւոր է գտնում ու իրան ջ ա ռ մ է ն ը—տուգանք հանում է միջից, այս ահիթից աւելի քաջալերվում են խաները, աշխատում են ամեն մի խորամանկութիւններ բանեցնել մէկը միւսին վնասելու համար. ուղարկում են իրանց մարդկանց—գողերի՝ դրացիի սահմանում թալան բերելու, ու միւս կողմից շտապում են գրել յայտնել կառավարութեան թէ՝ այն ինչ գիւղում կամ ձորում այս ինչ դէպք—թալան պատահեց ու այս ինչի մարզիկն են...

Խաները, շրջապատված լինելով աւազակներով, ոչ մի ժամանակ էլ խաղաղ ու հանգիստ չեն թողնում խեղճ ր ա յ ե ա թ ի ն, որի եզը, կովը, գոմէշը, այծ ու ոչխարը գողանում են գիշերով կամ թալանում են օր ցերեկով։ Եթէ մէկը մտնի նրանց դիւանը (դատարան), ուր խաները նստում են ու պարապում են իրանց առօրեայ գործերով, նա ոչ մի բան չի գտնի, եթէ ... թալան թուրանի, գողութեան ու մարդասպ... նութեան գանգատ ու խնդիր. մէկը ասում ... ք ե ա բ լ ա յ ի ն իմ էշս խլեց, միւսը՝ ոչխար... մէկը՝ հրացանս առաւ, գրաւ բռնեց, բեռս ... այս ինչ գիւղացու պարտքի տեղ, ծեծեց... ցանքս աւերեցին եւ այլն։

Հայերի Արշակաւանը հեռու չէ բուն Մա... կուից, աւելի Մակուից մօտիկ է, քան ... ուրիշ գիւղ. մակուեցին էլ սնվել է Արշակա... ւանի օդ ու ջրով։

Մակուի ամբողջ խաները Կովկասեան գա... ւառներից եկող գաղթականներ են, որոնք գա... թել են այստեղ ռուս-պարսկական պատերա... մի ժամանակ։ Այս խաներին մօտիկ ազգակ... ներ այժմ էլ ապրում են Ալէքսանդրապօլի մ... Երեւանում ու Հին-Նախիջեւանում։

Ռուս-պարսկական պատերազմից առաջ Մա... կուում տիրող տարրը հայեր էին, դրանք ք... վել են գլխաւորապէս պարսկահայոց մեծ գա... թականութեան միջոցին, այսօր բոլոր գիւ... րում կան հայերի կենդանի նմոյշներ—եկե... ցիներ, գերեզմանատներ եւ նոյն իսկ ... ներ, որ առանց վնասվելու կը մնան։ Մակ... շրջանումն է ս. Թադէոսի Առաքելոյ ... ւոր վանքը, որի մասին կը խօսեմ յետոյ... անցեալում եղած աւերակներ—պատմ... քաղաքի, գիւղերի, բերդերի շինութիւ... հետքերը առանց կորսվելու կը մնան։ Հայ... Արտազ-Շաւարշանը, որ աւերակների մի գ... ձարան է ներկայացնում, Մակվայ շրջանում... դեռ յայտնի չէ թէ՝ ինչ հարստութիւններ ... ստեղծէ հայի պատմութեան համար։

(Կը շարունակվի)

երկաթուղիներով ձրիաբար գնալ բնակութեան նոր տեղերը. 7) մարտի 26-ից սկսած բոլոր գաղթականների անունները կը մտցնվեն առանձին ընտանեգրական ցուցակների մէջ եւ այս ցուցակների կտրօնները կը տրվեն նրանց։ Այս հասարակութիւններին նոր անդամ ընդունելու կենթարկվեն ընդհանուր կանօնների, իսկ 1903 թւականից—նաեւ ընդհանուր զինուորագրութեան։ Թիֆլիսի նահանգապետի այս կարգադրութեան պատճառով՝ Թիֆլիսի ոստիկանապետը կարգադրել է կանչել ոստիկաններին քաղաքում ապրող բոլոր գաղթականներին, յայտնել նրանց վերոյիշեալը եւ ապա ի կատար ածել կարգադրութիւնը որոշված ժամանակամիջոցներում։

—

Ինչպէս մեզ հաղորդում են, խաղաղութեան երկրորդ կօնգրէսը կը բացվի Մօնակօյում ապրիլի 2—6-ին։ Իւրաքանչիւր ոք, որ համակրում է խաղաղութեան գաղափարին, կարող է անդամ գրվել կօնգրէսին։ Անդամական վճարը 5 ֆրանկ է։

—

Անցեալ 1901 թւականին Ապշերօնեան թերակղզում ընդամենը ստացված է 657 միլիօն պուդ նաւթ, 1900 թւականից 75 միլիօն աւելի։ Բացի սրանից Գրօզնիում ստացված է մօտ 30 միլիօն պուդ։ Այսպիսով նաւթի արդիւնաբերութեան կողմից Ռուսաստանը առաջին տեղն է բռնում ամբողջ աշխարհում եւ բարձր է կանգնած նոյն իսկ Միացեալ-Նահանգներից, ուր նոյն 1901 թւականին ստացված է ընդամենը 406 միլիօն պուդ նաւթ։

—

Երգչուհի Տ ե տ ր ա ց ի ն ի երկրորդ անգամ հանդէս եկաւ «Ֆ ա ու ս տ» օպերայում Մարգարիտայի դերի մէջ։ Նա երգում էր նոյնպէս քնքոյշ, ախորժելի, ճաշակով, ինչպէս եւ «Լիւչիայի» մէջ. սակայն նա չը թողեց հանդիսականների վրա սպասած տպաւորութիւնը, որովհետեւ Տետրացինիի աքանչացնող ույժը կօլորատուրայի մէջն է եւ լաւ խաղի, որոնք բացակայում են Մարգարիտայի դերում։ Մեֆիստօֆելի դերը կատարում էր Ս ի բ ի ր ե ա կ օ վ, որ ունի չատ աչող բաս եւ երգում է հմտութեամբ։ Հասարակութեան խնդիրքով նա կրկնեց իր երգը անարգ մետալի մասին։ Ֆաուստի դերում դուրս եկաւ բեմ երգիչ Րօզանօվ, որի խաղը եւ երգը միջակ աջողութիւն ունեցան։ Հասարակութիւնը թատրօնում քիչ էր, մասամբ այն պատճառով, որ լրագրական յայտարարութիւնների մէջ չէին նշանակված միւս դերակատարների անունները, իսկ միայն Տետրացինիի ձայնի համար չէին ցանկացել տեսնել Ֆաուստը, գերադասելով լսել չնորհալի երգչուհու ձայնը իրեն աւելի բնորոշ դերերում օր. «Դինօրա», «Տրավիատա», «Մինիօն» եւ «Սօմնամբուլա» օպերաներում։

—

«Новое Обозрѣніе» լրագիրը հաղորդում է, որ առաջիկայ աչնանը արդարադատութեան մինիստր Ն. Վ. Մուրավեվ կայցելէ Թիֆլիս, ուր կը մնայ 2—3 օր։

—

ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Փետրվարի 22-ին Ռուսաց գրական-գեղարուեստական խմբի ակումբում կայացաւ ներկայացում յօգուտ Գասպարեան հայոց անկելանոցի։ Ներկայացումը կազմված էր երեք բաժնից՝ 1) «200,000» վօդեվիլը, հայերէն լեզուով, 2) «A discretion», կօմեդիա 1 արար. եւ 3) «Бабье дѣло», կատակերգութիւն 2 արարուածով։ Վերջին երկուսը ռուսերէն լեզուով։ Մասնակցում էին տեղիս գաղութի հայ օրիորդները եւ երիտասարդները, այն է՝ տիկ. Խարազեան, օր. Զարգարեան, պ.պ. Մուչեղեան, Իւզբաշեան, Ոսմանեան, Խաչբեան, որոնք բոլորն էլ լաւ էին իրանց դերերում, իսկ ռուսերէն պիէսաների մէջ լաւ կատարեցին իրանց դերերը՝ տ.տ. Ծիվելէկօվա, Զուբկօվա, Տէր-Յակօբեան, Ներէսօվա, Սուրգունօվա, պ.պ. Ասլանօվ, Վօստօկօվ, Ոսմանօվ, Արամօվ եւ ուրիշները։ Չորրորդ բաժինը կազմում էր երգեցիկ խումբը՝ պ. Սարաջեվի ղեկավարութեամբ։ Մասնակցում էին հայ ուսանողներ, ուսանողուհիներ եւ ուրիչ օրիորդներ։ Երգվեցին 5 երգեր, այն է՝ «Հօյ նազանըմ», «Հովհաննէս», «Փոքրիկ Աչխէն», «Լուրիկ» եւ «Մեր հայրենիք» երգերը, որոնց մասին գովասանքի ոչ մի խօսք չէ կարելի ասել, որովհետեւ, ինչպէս իմացանք, մասնակցող երիտասարդութիւնը, չնչին բացառութեամբ, գործին սիրով չէ վերաբերվել, եւ չը նայելով որ մի ամբողջ ամիս խմբի կառավարիչ յարգելի պ. Սարաջեվ չատ ջանք գործ էր դնում աջողեցնելու երգեցողութիւնը, այնու ամենայնիւ մասնակցողներից չատերը կրկնութիւններին չէին եկել, ուստի զարմանալի չէր, որ խմբի երգածը չատ պակասութիւններ ունէր։ Երգեցողութիւնից յետոյ սկսվեցին եւրօպական պարեր, որոնք չարունակվեցին մինչեւ գիչերվայ 2 ժամը։ Ուչադրութեան արժանի էր տեղիս գաղութի ինտելիգէնտ կանանց մասնակցութիւնը գործի կազմակերպութեան եւ տնտեսութեան հոգ տանելու տեսակէտից, որոնց ջանքերի չնորհիւ երեկոյթի աջողութիւնը կատարեալ էր նիւթական կողմից։ Բոլոր ծախսերը դուրս գալուց յետոյ, զուտ արդիւնք մնացել է մօտ 1070 ր.։

—

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ մեզ գրում են. «Մօտ տարի ու կէս առաջ, երբ այստեղի երկրաչարժից վնասվածների օգտին նուէրներ էին ժողովում, խօսվում էր, թէ Բաքւում՝ բացի առաջուց ուղարկված գումարներից՝ կրկին 20—30 հազար րուբլի են ժողովել Ախալքալաքի երկրաչարժից վնասված գիւղացիների օգտին, բայց իմանալով վաչխառուների եւ նրանց ձեռքին ոչ միայն մարմնով, այլ եւ հոգով գերի ընկած մի քանի գիւղացիների սոսր արարմունքները՝ զղջացել են եւ յետ են կացել այդ փողն ուղարկելու մտադրութիւնից։ Եթէ, յիրաւի, այդ բանը ճիշդ է, մենք կառաջարկէինք, որ այն ժամանակվայ նուիրատուները այդ գումարը կրկին նուիրէին այս անգամ աւելի մեծ աղէտի ենթարկված Շ չուաա չամախեցիներին»։

—

ՇԱՄՇԱԴԻՆԻ ՄՈՎՍԷՍ գիւղից մեզ գրում են. «Ահա մի ամիս է, որ մեր գիւղում տարածված է «ղըղըլջա» հիւանդութիւնը, որ անխնայ կերպով զոհեր է տանում։ Զարմանալին այն է, որ բացի երեխաներից մեռնում են եւ հասակաւորները։ Հիւանդութիւնը վարակիչ է, բայց մեր գիւղերումը ասում են, որ «մանածովի է», ում տանը որ կայ հիւանդութիւն, համոզված են, որ նրանց մեղքը չատ է։ Մեր չրջակայ գիւղերը համարեա բոլորը վարակված են վերոյիշեալ հիւանդութիւնով։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՑ

—

Բերլին, փետրվարի 26-ին

Կ ա ն ա ն ց հ ա ր ց ի չ ո ւ ր ջ ը

Եթէ վերցնենք քաղաքակիրթ ազգերին եւ համեմատենք, թէ որտեղ կինը աւելի ազատութիւն ու իրաւունքների հաւասարութիւն է վայելում, այն ժամանակ կը համոզվենք, որ գերմանուհու վիճակը այդ տեսակէտից այնքան էլ նախանձելի չէ։

Եւ իսկապէս Գերմանիայում կանանց իրաւունքները աւելի նեղ, աւելի ռահմանափակ չրջանակ ունեն, քան թէ, օրինակ, Շվէյցարիայում, Ֆրանսիայում, Անգլիայում եւ Ամերիկայում։

Այստեղ նոյն իսկ կանանցից չատերի մէջ տիրում է այն կարծիքը, թէ կինը ստեղծված է միմիայն ընտանեկան կեանքի ու տնտեսութեան համար, թէ նրան հարկաւոր չէ բարձր ուսման ու մասնագիտութիւնների ետեւից ընկնել։

Եթէ օրիորդը այնքան գեղեցիկ ու կրթված է, որ կարող է ամուսին գտնել, նա էլ ինչո՞ւ պիտի քաղաքից-քաղաք, երկրից-երկիր թափառէ նոր գիտութիւն ձեռք բերելու, նոր չնորհք սովորելու համար։ Դա միանգամայն անհասկանալի է գերմանուհիների համար եւ հէնց այդ է պատճառը, որ նրանցից չատերը խէթ աչքով են նայում Ռուսաստանից եւ ուրիչ երկրներից եկած ուսանողուհիների վրա եւ նոյն իսկ հրաժարվում են այդպիսիներին վարձով բնակարան տալ։

Բայց կայ եւ կանանց մի ուրիչ չրջան, որ չատ լաւ ըմբռնել է կնոջ իսկական կոչումը, չատ լաւ հասկացել է, որ նա եւս տղամարդու նման արարած է, ուստի եւ իրաւունք ունի ազատօրէն օգտվելու գիտութեան ու քաղաքակրթութեան բազմազան արդիւնքներից։ Եւ այդ չրջանը գործում է ամենաեռանդուն կերպով, ագիտացիա է մղում թէ իր սեփական թերթերի եւ թէ հասարակական ժողովների միջոցով։ Գործունէութիւնը բերում է առատ պտուղներ, հետզհետէ աւելացնելով համակրողների եւ գաղափարակիցների չրջանը։

Սակայն կառավարութիւնը չատ լաւ հասկանում է, թէ ինչ հետեւանք կարող է ունենալ այդպիսի գործունէութիւնը, թէ առհասարակ ինչպիսի ազդեցիկ դեր կարող է խաղալ կինը—ընթացիկ հասարակական կեանքում։ Եւ այդ պատճառով էլ ամեն կերպ աչխատում է արգելքներ ու պատնէչներ դնել այդ փոքր, բայց ուժեղ հոսանքի առաջ։ Օրինակ. կանայք իրաւունք չունեն մասնակցելու այնպիսի ժողովներին, որտեղ այս կամ այն ձեւով չօչափվում են երկրի ներքին ու արտաքին քաղաքականութեանը վերաբերեալ հարցերը։ Յաճախ պատահել են դէպքեր, որ ոստիկանութիւնը ժողովները փակել է միայն այն պատճառով, որ ներկայ են եղել եւ կանայք։ Եւ այդ միջոցը մեծ խստութեամբ գործադրվել է մանաւանդ սօցիալ-դեմօկրատների վերաբերմամբ։

Սակայն դժուար է հասունացած պահանջին չարունակ հակառակ գնալ։ Այդ հարցը խօսակցութեան նիւթ դարձաւ բայխստագի վերջին նիստերից մէկում եւ այդ առիթով ներքին գործերի մինիստրը պաչտօնապէս յայտարարեց, որ այսուհետեւ կանայք իրաւունք ունեն մասնակցելու այդպիսի ժողովներին—միայն իբրեւ ունկնդիրներ։ Եւ մամուլի լաւագոյն մասը ուրախութեամբ ընդունեց այդ թոյլտուութիւնը, որը թէեւ մեծ բան չէ, բայց այնու ամենայնիւ մի փոքրիկ քայլ է դէպի առաջ...

Հէնց այդ մի եւ նոյն ժամանակ մամուլի ուչադրութիւնը գրաւեց մի նոր գիրք, որ չօչափում է դարձեալ «կանանց հարցը»։ Դա Օլբէրգի «Das Weib und der Intellektualismus» (Կինը եւ մտաւոր կեանքը) վերնագրով աչխատութիւնն էր այդ գիրքը։

Ինչպէս յայտնի է, գիտնականներից չատերը աչխատում են հաւատացնել, թէ կինը անընդունակ է բարձր գիտութիւններ ըմբռնել, ուստի եւ հեռու պիտի մնայ այս ասպարէզից։ Սակայն իրողութիւնը բոլորովին այլ պատկեր է տալիս։ Նկատելի կերպով բազմանում են կին-բժիշկները, փաստաբանները, հեղինակները եւ հէնց դրանով հերքում սխալ կարծիքը։

Բայց գիտնականներից ոմանք էլ հակառակ են կանանց կրթութեանը—յանուն մայրական կոչման, յօգուտ մատաղ սերնդի։ Օրինակ, պրօֆէսոր Մէօբիուս կարծում է, որ մտաւոր աչխատանքը կարող է վնասակար ազդեցութիւն ունենալ մօր կազմուածքի վրա եւ վատառողջ սերունդ առաջացնել, հետեւապէս կանայք պիտի խոյս տան մտաւոր աչխատանքից։

Ահա այդ կարծիքի հակառակ է գնում Օլբէրգ իր աչխատութեան մէջ։ Նա խօսում է ժառանգականութեան մասին, պարզում է, թէ ինչ ազդեցութիւն ունեն ծնողներն ու նախահայրերը իրանց ժառանգների վրա, մատնացոյց է անում, թէ քաղաքակրթութիւնը ինչ դեր է խաղում մարդկային պտղաբերութեան հարցում եւ այդ ամենը իտալացի ու գերմանացի մասնագէտների կարծիքներով հաստատելով, եզրակացնում է, որ առողջակազմ սերունդ ունենալու համար կանանց բոլորովին հարկաւոր չէ մտաւոր կեանքից խոյս տալ։

Բայց նոյն իսկ եթէ մի րօպէ ենթադրենք, թէ կանանց մտաւոր կեանքից մատաղ սերնդի առողջակազմութիւնը վնասվում է, մի՞թէ դրանից կարելի է հետեւցնել, թէ մարդկային մի ամբողջ սեռը պիտի հեռանայ մտաւոր կեանքից։ Չէ՞ որ կինը ամենից առաջ մարդ է եւ ապա մայր, ուրեմն ինչպէս կարելի է նրա մարդկային կոչումը զոհ բերել մայրական կոչմանը։ Ո՛չ. գիտութիւնը եւ քաղաքակրթութիւնը մի որոչ դասակարգի կամ սեռի բաժինը չը պէտք է լինեն։ Նրանք ստեղծված են ամբողջ մարդկութեան ջանքերով, ուստի եւ այդ ամբողջի սեփականութիւնը պիտի դառնան։ Առողջ կազմուածքը առանց առողջ հոգու ոչինչ է, իսկ մատաղ սերնդի հոգեկան կեանքը չատ մեծ կախում ունի ընտանեկան դաստիարակութիւնից, մօր մտաւոր մակերեւոյթից։ Ուրեմն հէնց մարդկային չահերի տեսակէտից անհրաժեչտ է, որ հասարակութիւնը կանանց համար էլ մատչելի դարձնէ ներկայ գիտութեան ու քաղաքակրթութեան պտուղները։

Ե. Թ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Փետրվարի 25-ին լօրդ Րօզբէրրի մի ճառ արտասանեց Գլազգօյում, որի մէջ յայտնեց, թէ ամենեւին ձգտում չունի ազատամիտ կուսակցութեան պարագլուխ դառնալ եւ ընդհանրապէս չունի փառասիրական ցանկութիւններ եւ ոչ էլ անձնական թշնամութիւն Կէմպբէլ-Բաններմանի դէմ։ «Բայց որովհետեւ,—չարունակեց Րօզբէրրի,—Կէմպբէլ-Բաններման պարաւանդով վերաբերվեց այն ամենին, որ ես խօսել էի Չեստերֆիլդում եւ Լիվերպուլում, ուստի ես կարող էի անել երկուսից մէկը—կամ պարագլուխ չը ճանաչել սէր Բաններմանին եւ կամ հրաժարվել իմ կարծիքներից։ Ես ընտրեցի առաջինը։ Դա այն հետեւանքն ունեցաւ, որ իմ բարեկամներից մի քանիսը, չը ցանկանալով ինձ նման հեռացրված տեսնել իրանց ազատամիտ կուսակցութիւնից, կազմեցին «ազատամտական նոր միութիւն»։ Այս միութիւնը կամենում է, որ պատերազմը եռանդով չարունակվի. նա հակառակ է լօրդ Միլնէրին պաչտօնից հրաժարեցնելուն եւ պատերազմի դաչտում գտնվող բօէրներին խաղաղութեան նոր առաջարկութիւններ անելուն։ Վերջապէս նա ամենաեռանդուն կերպով բողոքում է մեր կառավարութեան եւ զօրքերի վրա բարդված մեղադրանքի դէմ, թէ նրանց վարած պատերազմի եղանակը անգութ է։ Այսպիսի մեղադրանքները որքան որ անհիմն են, նոյնքան էլ վնասակար են։ Բայց կան եւ ուրիչ տարաձայնութիւններ, որոնք բաժանում են ինձ եւ իմ համախոհներիս պաչտօնական ազատամտութիւնից։ Ամենագլխաւոր տարաձայնութիւնը հօմրուլի ՛արցն է։ Ես կարծում եմ, որ ժամանակները փոխվել են եւ որ իրլանդական անկախ պարլամէնտը այլ եւս չը պէտք է մտնի ազատամիտ կուսակցութեան ծրագրի մէջ։ Իրլանդական պատգամաւորների վարմունքը, որոնք երէկ ծափահարութիւններով ընդունեցին լօրդ Մէտուէնի պարտութեան լուրը, ամենալաւ ապացոյցն է այդ բանի։ Եթէ Գլադստօնը կենդանի լինէր մինչեւ այժմ, նա էլ կը համաձայնէր ինձ հետ... Իմ կողմից, ի հարկէ, անմտութիւն կը լինէր առաջարկել ազատամիտ կուսակցութեան խիստ որոչված ծրագիր, բայց ես կարծում եմ, որ եթէ նրան աջողվէր լուծել ուսումնարանական հարցը, բանուորների համար էժանագին բնակարաններ չինելու հարցը, իրագործել խմիչքեղէնի րէֆօրմը եւ աւելի եռանդ ներչնչել կառավարութեան գործունէութեան՝ այն ժամանակ նա աւելի կանէր, քան արել է պարլամէնտը վերջին քառորդ դարի ընթացքում»։

—Այն բազմաթիւ հարցապնդումների մէջ, որոնք առաջարկված են աւստրիական րէյխսրատին, մամուլը ուչադրութիւն է դարձնում մէկի վրա, որ առաջարկել է լեհ դէմօկրատ Բրէյտէր։ Նա հաւատացնում է, որ Բուդապէշտի ֆինանսիստ Շօսբէրգէր խոստացել է վճարել Վիէննայի պարսկական դեսպան Նարիման խանին 50,000 գուլդէն, եթէ դեսպանը ձեռք կը բերէ նրա համար ունգարական բարօնի տիտղոս եւ 80,000 գուլդէն Երկաթեայ Խաչի չքանչանի երկրորդ աստիճանի համար։ Այժմ Շօսբէրգէրի ժառանգները դիմել են աւստրիական դատարանին եւ պահանջում են 10,000 գուլդէն, որ Նարիման խանը ստացել է Շօսբէրգէրից որպէս գրաւական։ Հարցապնդման մէջ Բրէյտէր խնդրում է կառավարութիւնից բացատրել, թէ մտադիր է արդեօք նա պահանջել, որ պարսկական դեսպանը անմիջապէս յետ կանչվի։ Մամուլը փոքր ինչ թերահաւատութեամբ է վերաբերվում այս տեղեկութեանը։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

6 մարտի

ԽԱՐԿՕՎ։ «Южный Край» լրագիրը հաղորդում է, թէ Պաւլօվսկի գործը նախաձեռնողներից վեց հոգի բողոք են տուել դատարանի վճռի դէմ։

ՄՕՍԿՎԱ։ Ազնուական Ժուարվլեվ առաջարկեց դումային գնել Օխօտնի Րեադի նրան պատկանած մասը 2,100,000 րուբլով։ Ժուարվլեվ մատնացոյց է լինում այն հանգամանքի վրա, որ քաղաքը կարող էր այդ տեղում չինել ծածկված չուկայ։

ՊԱՐԻԶ։ Ֆուար պատգամաւորը հաղորդեց Դէլկասէին, թէ կը ներկայացնէ մի օրինագիծ Բաղդադի երկաթուղու համար Ֆրանսիայում ակցիաների եւ օբլիգացիաների դուրս թողնելը արգելելու վերաբերմամբ։

ԼՕՆԴՕՆ։ Ծովային մինիստրութեան առաջին լօրդը յայտնեց լօրդերի պալատում, թէ Վէյ-Խայ-Վէյին վերաբերեալ հարցի որոչումը պէտք է հիմնվի ռազմագիտական դիտումների վրա. նա կախում չունի անգլօ-եապօնական դաչնակցութիւնից։—Համայնքների ժողովում գինուորական մինիստրը հաղորդեց, թէ ֆելդմարչալ Ուօլսլէյ ուղեւորվում է հարաւային Աֆրիկա անձնական պատճառներով։

ՍՏՕԿՀՕԼՄ։ Ազատամիտ պատգամաւոր Գէրին հաղորդեց երկրորդ պալատում, որ գանգատ կը ներկայացնէ ֆինանսների մինիստր կոմս Վախտմէյստէրի դէմ, ապա գանգատագիրը կը յանձնէ նախագահին փակ ծրարով։ Ժողովը յանձնեց գործի քննութիւնը սահմանադրական մասնաժողովին։

7 մարտի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Հրատարակված է կառավարչական հաղորդագրութիւն, որի մէջ բացատրված է ռուսաց կառավարութեան տեսակէտը արեւելեան-ասիական գործի վերաբերմամբ եւ որի մէջ զետեղված է 1902 թւականի մարտի 3/16-ի միանման յայտագրի պատճէնը, որ Ռուսաստանի եւ Ֆրանսիայի ներկայացուցիչները յանձնել են աւստրօ-ունգարական, բէլգիական, մեծ-բրիտանական, գերմանական, սպանական, իտալական, չինական, նիդերլանդական, հիւսիս-ամերիկական եւ եապօնական կառա-

վարութիւններին։ «Ռուսաստանի եւ Ֆրանսիայի դաշնակից կառավարութիւնները, ստանալով 1902 թւականի յունվարի 17-ին կայացած անգլօ-ճապօնական պայմանագրութեան տեղեկութիւնը, որ կապված է թէ status quo եւ ընդհանուր խաղաղութիւնը ծայրագոյն Արեւելքում ապահովելու եւ թէ Չինաստանի ու Կօրէայի անկախութիւնը պաշտպանելու նպատակով, որոնք պէտք է բաց մնան բոլոր ազգերի առեւտուրի եւ արդիւնահանութեան համար,—լիուլի գոհութեամբ տեսնում են նրա մէջ հաստատութիւնն այն էական սկզբունքների, որոնք, համաձայն երկու պետութիւնների կողմից շատ անգամ արված յայտարարութիւնների, կազմում էին եւ այժմ կազմում են նրանց քաղաքականութեան հիմունքը։ Երկու կառավարութիւնն էլ կարծում են, որ այդ սկզբունքների պաշտպանութիւնը մի եւ նոյն ժամանակ եւ ապահովացումն է նրանց սեփական շահերի ծայրագոյն Արեւելքում։ Սակայն հարկադրված լինելով աչքաթող չանել թէ թշնամական գործողութիւնների հնարաւորութիւնը միւս պետութիւնների կողմից եւ թէ չինական անկարգութիւնների կրկնութիւնը, որոնք կարող են խախտել չինական պետութեան ամբողջութիւնն ու ազատ զարգացումը՝ հակառակ նրանց փոխադարձ շահերի՝ երկու դաշնակից կառավարութիւնները իրաւունք են վերապահում իրանց այդ դէպքում հոգս տանել համապատասխան միջոցներ ձեռք առնելու մասին այդ շահերը պաշտպանելու համար»։

Ֆինանսների մինիստրութիւնը հաղորդում է, թէ Կիեվի պօլիտեխնիկական ինստիտուտը փակված է մինչեւ այս ուսումնական տարվայ վերջը. հաղորդագրութեան մէջ մանրամասնօրէն թուած են պատճառները։

Մարտի 6-ին Նոյա Մեծութիւնները այցելեցին ռուսաց պատմական կենդանագրերի բարեգործական—գեղարուեստական ցուցահանդէսը, որ կազմված է գիտութիւնների ակադէմիայում։

Բացվեց փա մացէվոնների համաժողովը։—Սինօդի տնտեսական վարչութեան մէջ մտադրութիւն կայ հիմնել ապահովագրական բաժանմունք եկեղեցիների եւ եկեղեցական գոյքերի փոխադարձ ապահովագրութեան համար։

ՎՈՐՕՆԷԺ։ Հոգեւոր սեմինարիաների ուսուցիչները սկսել են հրապարակական աստուածաբանական դասախօսութիւններ։

ՀՕՆԿՕՆԳ։ Ապստամբները նոր յաղթութիւններ տարան Գուատունում։ Դաշտային աշխատանքները դադարեցրած են։

ԲԷԼԳՐԱԴ։ Կառավարութիւնը հրաժարական տուեց. պատճառը—պատգամաւորների ժողովի հետ ունեցած ընդհարումն է։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱՆ

5 մարտի

Բօրսայի դիսկօնտը	$4^1/_2$—	$6^1/_2$	ր
Պետական 4% րենտան	—	$96^5/_8$	»
I Խաղար. տոմսերը	471—	—	»
II » »	370—	—	»
III » »	$302^1/_2$	—	»
Թիֆլիսի քաղաք. Կրեդիտ. Ընկ.	— —	—	»
Բագուի » »	— —	—	»
Թիֆլիսի հող. բանկի 5%	$89^3/_4$	—	»
» » » $4^1/_2$%	— —	—	»
Բագուի Նաւթ. Ընկ.	411—	—	»
Կասպիական Ընկ.	4515	—	»
Մանթաշեան եւ Ընկ.	215	—	»

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը նշանակված են Պետերբուրգի հաշւով, փակագծում Թիֆլիսի հաշւով)

Արագ գնացք Թիֆլիսից—Բագու շաբաթը մէկ անգամ հինգշաբթի օրերը դուրս է գալիս ցերեկվայ 2 ժամ 32 րոպ. (3 ժ. 30 ր.), հասնում է Բագու գիշերվայ 3 ժամ 58 ր. (4 ժ. 56 րոպէին)։

Արագ գնացք Բագուից—Թիֆլիս դուրս է գալիս չորեքշաբթի օրերը երեկոյեան 10 ժ. 41 ր. (11 ժ. 39 ր.) հասնում է Թիֆլիս ցերեկվայ 12 ժ. 47 ր. (1 ժ. 45 ր.)։

Փօստատար գնացք Բագուից դուրս է գալիս գիշերվայ 12 ժ. 2 ր. (1 ժամին), հասնում է Թիֆլիս երեկոյեան 6 ժ. 24 ր. (7 ժ. 22 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից երեկոյեան 7 ժ. 54 ր. (8 ժ. 52 ր.), հասնում է Բաթում առաւօտեան 8 ժ. 33 ր. (9 ժամ 31 րոպէին)։

Մարդատար գնացք Բագուից դուրս է գալիս ցերեկվայ 3 ժ. 35 ր. (4 ժ. 33 ր.), հասնում է Թիֆլիս առաւօտեան 8 ժ. 50 ր. (9 ժ. 48 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից առաւօտեան 9 ժ. 30 ր. (10 ժ. 28 ր.), հասնում է Բաթում երեկոյեան 9 ժ. 28 ր. (11 ժ. 26 ր.)։

Փօստատար գնացք Բաթումից դուրս է գալիս երեկոյեան 10 ժ. 10 ր. (11 ժ. 8 ր.), հասնում է Թիֆլիս առաւօտեան 10 ժ. 45 ր. (11 ժ. 43 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից ցերեկվայ 11 ժ. 47 ր. 12 ժ. 45 ր.), հասնում է Բագու առաւօտեան 6 ժ. 33 ր. (7 ժ. 31 ր.)։

Մարդատար գնացք Բաթումից դուրս է գալիս առաւօտեան 8 ժ. 58 ր. (9 ժ. 56 ր.), հասնում է Թիֆլիս երեկոյեան 8 ժ. 33 ր. (9 ժ. 31 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից երեկոյեան 9 ժ. 36 ր. (10 ժ. 34 ր.), հասնում է Բագու ցերեկվայ 2 ժ. 12 ր. (3 ժ. 10 ր.)։

Փօստատար գնացք դուրս է գալիս Թիֆլիսից դէպի Կարս երեկոյեան 10 ժ. (10 ժ. 58 ր.). հասնում է Ղարաքիլիսա առաւօտեան 5 ժ. 4 ր. (6 ժ. 2 ր.), Ալէքսանդրօպօլ 8 ժ. 37 ր. (9 ժ. 35 ր.), Կարս ցերեկվայ 12 ժ. 23 ր. (1 ժ. 12 ր.)։

Փօստատար գնացք Կարսից դուրս է գալիս ցերեկվայ 4 ժ. 12 ր. (5 ժ. 10 ր.), հասնում է Ալէքսանդրօպօլ 7 ժ. 40 ր. (8 ժ. 38 ր.), Ղարաքիլիսա գիշերվայ 11 ժ. 6 ր. (12 ժ. 4 ր.), Թիֆլիս առաւօտեան 6 ժ. 47 ր. (7 ժ. 45 ր.)։

Խառն գնացք Թիֆլիսից դուրս է գալիս ցերեկվայ 12 ժ. 30 ր. (1 ժ. 28 ր.), հասնում է Սանահին ցերեկվայ 5 ժ. 12 ր. (6 ժ. 10 ր.) և Ղարաքիլիսա երեկոյեան 7 ժ. 19 ր. (8 ժ. 17 ր.)։

Խառն գնացք Ղարաքիլիսայից դուրս է գալիս առաւօտեան 11 ժ. 45 ր. (12 ժ. 43 ր.), հասնում է Սանահին ցերեկվայ 1 ժ. 30 ր. (2 ժ. 28 ր.) և Թիֆլիս երեկոյեան 6 ժ. 8 ր. (7 ժ. 6 րոպէին)։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. Նաւասարդեան—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հիւանդ.

Կ. Մ. Զիկօվսկի—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.

Կ. Ի. Գզելիեվ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի հ.

Զ. Ի. Բաքանասեանց—11—12 ժ. կանանց և երեխայոց հիւանդ.

Ա. Պ. Կարապետեանց—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ն. Ն. Ռոզենմբէկով—5—6 ժ. վիրաբուժութեան և մորթու հ.

Ա. Ն. Շպակօվսկի—6—7 ժ. նեարդային (ելեկտրաբոյժ), վեներ. և մորթու հ.

Դ. Ա. Թարխանեանց—7—$7^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

Բ. Ա. Նաւասարդեան—$7^1/_2$—8 ժ.

Վճարը 50 կ. չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Օ. Ց. Առվանիտսկի—տանը. ծաղկահատ և բըժշկական մարմնամարզ. դիմել 11—1 ժ.։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

Պետերբուրգի բժշկական վարչութեան թոյլտուութեամբ։ Մեծ արկղիկը 5 րուբլի, փոքրը—3 ր. եւ 1 ր. 50 կ.։

ՆՈՐ ՄԻՋՈՑ

մազերը բուսցնելու եւ ամրացնելու համար, ոչնչացնում է թեփը։ Դուրս է եկել նաեւ բոլորովին նոր միջոց

ՁՈՒԻ ԿԱԹԸ

երեսին քնքշութիւն եւ սպիտակութիւն տալու համար, ոչնչացնում է արեւի պատճառած սեւութիւնը, մուները, տալիս է կաշուին քնքշութիւն եւ սպիտակութիւն։ Այդ գները չափաւոր են. մեծ սրուակը, արկղիկի մէջ, 2 րուբլի, փոքրը—1 ր. 50 կ. Ծախվում են բոլոր պարֆիւմերական եւ դեղավաճառական խանութներում։ Գլխաւոր պահեստը գտնվում է Պետերբուրգում, Պուշկինեան փողոց, տ. № 15, բընակարան № 12. պահեստի բաժանմունքները գտնվում են. Թիֆլիսում՝ Կովկասեան դեղատան ապրանքների վաճառման ընկերութեան խանութում՝ Երեւանեան հրապարակ եւ նրա բաժանմունքում, Միքայէլեան փողոց եւ Բագւում. նաեւ Միքայէլեան կամուրջի վրա, Պօպօվի եւ Աբիստակօվի դեղատներում։ Օտարաքաղաքացիների պատուէրները կատարվում են անմիջապէս պօստով։ 57—100

Լոյս տեսաւ եւ վաճառվում է

Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

„ԷՄՄԱ“

վէպը 282 մեծադիր էջ.

Գինն է 1 ր., ճանապարհածախսով 1 ր. 25 կ.

Դիմել Թիֆլիս.—պ. Արշակ Մէհրաբեանին՝ Кадетскій пер., д. Барнова, № 9, Բագու.—պ. Սարգիս Օհանջանեանին՝ Магазинъ бывшій А. Петросянъ եւ պ. Իսահակ Մէլիքեանին՝ Торговая фотогр. "Рембрантъ", Բալախանի.—պ. Նարիման Տէր-Ղազարեանին՝ Мастерская „Кайцъ". 1—3

ՄԻ ՀԱՅՈՒՀԻ ԿԱՄԵՆՈՒՄ Է

քաղաքից դուրս գալ, որպէս կօմպանիօնուհի մէկ կնոջ մօտ, կամ իբրեւ վարժուհի, չատ փոքր ընտանիքի մէջ պարապել մէկ կամ երկու փոքրահասակ աղջիկների հետ։ Գիտէ լեզուներ ռուսերէն, ֆրանսերէն եւ մուզիկա։

Сололаки, Орловская ул., домъ № 23, спросить тамъ же. 1—6

ԿՐԱՍՆՕՎՕԴՍԿԻ ՀԱՅՈՑ ԱՂՕԹԱՏԱՆ ՀԱՄԱՐ

հարկաւոր է եկեղեցական երգեցողութեան արուեստին, օրինակատարութիւններին եւ ապաաւորութեան պաշտօնին հմուտ մի տիրացու։ Ցանկացողները պայմանի մասին կարող են դիմել տեղական քահանային հետեւեալ հասցէով.

Красноводскъ, Армянскому Священнику. 2—3

ԵՐԿՐԱՉԱՓ ԻՆԺԵՆԷՐ

Ս. ԲԱՀԱԹՐԵԱՆ

Ընդունում է երկրաչափական եւ հարթաչափական (нивеллировочныя) եւ այլ տեսակ գէօդէզիական աշխատութիւններ՝ ջուր մատակարարելու, կանալիզացիայի, ոռոգման, ճահիճներ ցամաքացնելու, անտառների բարեկարգութեան, լեռնային գործի, ճանապարհների եւ փողոցների շինութեան եւ կանօնաւորութեան, քաղաքային եւ այլ անշարժ կալուածքների կարգաւորութեան, յատակագծի վրա գնահատական (оцѣночный сборъ) տուրքի համար, քաղաքային եւ այլ հողերի որոշումը, քաղաքային յատակագծի հաստատելը օրէնսդրական կարգով եւ այլն։

ԲԱԳՈՒ, «Դվօրցօվայա Նօմէրներ» հիւրանոց. կամ Թիֆլիս՝ Ավճալեան փողոց, Շահբուդաղեանի տուն, № 59, բակում։

79—100

ԱՐՏԻՍՏԻՔԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈ[Ն]

Շաբաթ, մարտի 9-ին

Դերասան ԵՐՄԵՆԵՆԸ

իր առաջին դեբիւտի համար կը

ՎԱՂԱԺԱՄ ՎՃԻՌ

Կօմեդիա 3 գործող., հեղ. Ալֆրէդ դը Մի[ւսսէ]

Տօմսակները վաճառվում են թատրոնի [կաս]սայում։

Սկիզբը ժամի $8^1/_2$-ին երեկոյեան։

ԾԱԽՎՈՒՄ ԵՆ

մրգատու ծառեր, որոնք ցուցահանդէսի մանակ ստացել են ոսկեայ մեդալ, Լազօղէ[ան] Աֆրիկեանի «Աշխատանք» ընկերութիւնից։ [Մի]քայէլեան փողոց, № 101, պանսիօն Տէր-Ս[տե]փանօվի։ 3—

ՄՕԶԴՕԿԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ ՀԱՄԱ[Ր]

ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԵՆ

երկու ձայնաւոր սպասաւոր տիրացուներ... ցի արդիւնքից, իւրաքանչիւրն ստանալու [...] րուբլի ռոճիկ։

Դիմել՝ Моздокъ. Священнику Шаин[...] 3—

ԾԱԽՎՈՒՄ Է

ՇԵՐԱՄԻ ՍԵՐՄ

սպիտակ Բաղդադի տեսակից, պատրա[ստ] Պաստեօրի սիստեմով։

Դիմել Թիֆլիսում—Пушкинская у[л.] домъ Теръ-Асатурова № 14. Հասցնել [...]պան Առաքելին։

Կամ գիւղում—Ордубатъ, сел. Азы, А[...] Теръ-Арутюньянцу. 5—

Լոյս տեսաւ

ԻՒՐԻՑ ՎԵՍԵԼՕՎՍԿՈՒ

армянскій поэтъ

СМБАТЪ ШАХЪ-АЗИЗ[Ъ]

(Քննադատական էտիւդ)

ԳԻՆՆ Է 1 Ր.

Գրքոյկին կցած են՝ Սմբատ Շահ-Ազիզի [...] սատիպ պատկերը, «Լեւոնի Վշտի» [...] կտորների եւ այլ ոտանաւորների [...] թարգմանութիւնը։

Ցանկացողները դիմում են հեղինակին [...] տեւեալ հասցէով. Москва, Леонтьевскій пер. № 11, кв. 17, Юрію (Георгію) Алексѣевичу Веселовскому. 9—10

Թիֆլիսի Կենտրոնական Գրավաճառանոցում

վաճառվում են՝

ՄԱՐԻԱ ԿՕՐԵԼԻ, Մի մանկան հոգու պատմութիւն, վէպիկ ոչ մանուկների համար, ռուսերէ[նից] թարգմ. Տ. Վ, Վաղարշապատ, 1902 թ. գ. 1 ր.

Ա. ՊՈՒՇԿԻՆ, Ցաւերժահարսը, պօէմա, թարգմ. Կ. Կրասիլնիկեան, Թիֆլ. 1902 թ. գ. 15 կ.

ՊՐՕՖ. Ֆ. ՐԱՏՑԷԼ, Տարերք ազգագրութեան, մ. ա. գերմ. թարգ. Իս. Ցարութիւնեան, Թիֆ[լ]. 1902 թ. գ. 50 կ.

Մ. ԼԵՐՄՕՆՏՕՎ, Դեւ, արեւելեան վէպ, թարգմ. Յ. Միրզայեան, Թիֆլ. 1901 թ. գ. 10 կ.

ԲՈՒԴՈՒՂԵԱՆ Ա. Բժ., Առողջապահական նուէր նորատի կանանց, Ալէքս. 1901 թ. գ. 20 կ.

Լ. ՏՕԼՍՏՕՅ, Ցարութիւն, վէպ, թարգմ. Տ. Յովհաննիսեան, Թիֆլ. 1902 թ. գ. 1 ր. 50 կ.

ԱԼՖՕՆՍ ԴՕԴԷ, Ֆրոմոն կրտսեր եւ Ռիսլէր աւագ, վէպ, թարգ. Տ. Յովհաննիսեան, Թիֆլ. 1902 թ. գ. 1 ր.

ԼԷՕ, Հայկական տպագրութիւն, մեր կեանքը, գրականութիւնը անցեալում, հատոր [...] 1901 թ. Թիֆլ. գ. 1 ր. 50 կ., նոյնը եւ հատ. ա. գ. 1 ր. 50 կ.

ԱՔԼՕՐ ԵՂԲԱՅՐ կամ մի մանկական զուարճալի պատմութիւն, գ. 40 կ.

ԿԻՊՐԻԱՆՈՍ. աղօթագիրք, կազմով—40 կ.

Դիմել՝ Тифлисъ, въ Центральную книжную торговлю. (ռ.) 5—10

ԹԱՏՐՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Լոյս տեսաւ 1901 թ. երկրորդ №-ը (գիրք 8-րդ)

ԲԱՑՎԱԾ Է ՆԵՐԿԱՑ 1902 ԹՒԱԿԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ (ԳԻՐՔ 9-ՐԴ ԵՒ 10-ՐԴ)

Բաժանորդագինն է 3 ր., օտարաքաղաքացիների համար 3 ր. 30 կ., արտասահման 10 ֆրանկ.

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է հրատարակչի մօտ (Բէբուտօվսկայա փողոց, № [...]) եւ «Կենտրոնական» ու «Գուտտենբէրգ» գրավաճառանոցներում։

3—3 Հրատարակիչ՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ԹԱՐԽԱՆԵԱՆ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼԷՕ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մեր կեանքը, գրականութիւնը անցեալում

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

XVIII ԴԱՐ

Առաջին մաս

ԳԻՆԸ 1 ՌՈՒԲԼԻ 50 ԿՈՊԷԿ

Ծախվում է. հեղինակի մօտ, «Մշակի» խմբագրատանը։ Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція Мшакъ. «Գուտտենբէրգ» գրավաճառանոցում։ Հասցէն՝ Тифлисъ, Книжный магазинъ „Гуттенбергъ".

Նոյն տեղերում ծախվում են նոյն հեղինակութեան ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐԻ մնացած օրինակները։ Գինը 1 րուբլի 50 կոպէկ։